

MÚZEJNÉ STARINKY

Občasník Múzea Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši

Jún 2008

VĎAKA

Z pohľadu historika, etnografa, či ešte presnejšie múzejníka, je časový úsek sedemnástich rokov úplne zanedbateľným obdobím. Dejiny si počítajú svoje desaťročia, stáročia a v nich sa nejakých sedemnať rokov jednoducho stratí.

Výše päťdesiatročná kultúrna špecializovaná inštitúcia, akou múzeum naozaj je, si aj tých sedemnať rokov môže rozmeniť „na drobné“, pričom udalosti jednotlivých rokov sú pevne previazané so životnými peripetiami ľudí, ktorí v konečnom dôsledku históriu tej ktorej inštitúcie – múzeum nevytvárajú – píšú. A nielen dokumentujú, zaznamenávajú, oni ju v samej podstate svojím konaním, aktivitami vytvárajú, formujú. Práve títo jednotlivci sú hybnou silou, ktorá môže kultúru ustanoviť pomkýnať vpred.

Aj kolektív pracovníkov Múzea Janka Kráľa je takým kompaktným celkom, ktorý pokiaľ sa len trošku snaží kráčať za spoločným cieľom, je úspešný a samotný výsledný efekt sa stáva zreteľným – a teší.

Často počuť známu vetu: „...každý sme nahraditeľný“. Platí to i v súvislosti so skladbou odborných pracovníkov v Múzeu Janka Kráľa. Len málo bolo takých, ktorí poodchádzali na iné pracovné posty, a tak nie je veľa ani tých, ktorí doslova omládli takmer sedemnaťročný stabilný kolektív. Nikto neodchádzal zatrpknutý a tí, ktorí pokračujú, v spomienkach blúdžia medzi udalosťami, ktorých aktérmi bol každý jeden osobitne i všetci spolu vo sformovanom tíme.

Na záver kratučkého exkurzu do nevel'kého dejinného obdobia Múzea Janka Kráľa prichádza čas, kedy sa treba poďakovať. Za spoluprácu, za pomoc, za obyčajné ľudské škriepky, ktoré nechceli byť zlomyseľné, iba sa snažili veci riešiť a posúvať vpred, za veselosť, ktorá predsa len prevládala nad smútkom. Za jedinečný dar, keď obyčajná, neznáma etnografka spod Urpína dostala šancu pohľadať domov pod tou Poludnicou, za ktorou tak často smútila jej stará matka v celkom inom kraji. Za jedinečné možnosti tvoriť hodnoty, ktoré hádam len nezapadnú prachom zabudnutia.

Ďakujem! Za prejavenu dôveru, za užitočných a hádam len nie márných sedemnať rokov v Múzeu Janka Kráľa.

Daniela Komárová-Faklová

V ZNAMENÍ OSMIČIEK

Kalendárium

- 25.1.1688 vo Varíne bol pokrstený Juraj Jánošík, zbojník a ľudový hrdina, zomrel 17.3.1713
- 2.2.1818 narodil sa Ján Drahotín Makovický, kňaz, pedagóg a spisovateľ
- 13.2.1918 vo Vrbici sa narodil Igor Benko, pedagóg, športovec, organizátor športu
- 16.2.1908 narodil sa Milan Pišút, literárny historik, kritik a prekladateľ, zomrel v Bratislave 8.5.1984
- 17.2.1828 narodil sa Daniel Božetech Makovický, bankár, podnikateľ, zomrel v Ružomberku 20.4.1881
- 20.2.1938 zomrel Juraj Martinka, lesný inžinier, muzeológ, narodil sa vo Vrbici 22.12.1864
- 25.2.1918 sa v Piesku narodila Jolana Trombauerová, poetka, divadelná ochotníčka, organizátorka mikulášskeho kultúrneho života, zomrela 4.7.2002
- 26.2.1908 v Okoličnom sa narodil Branislav Jamnický, vojenský historik, básnik,
- 8.3.1948 zomrel Ján Droppa, lekár, riaditeľ Štátnej nemocnice, zaslúžil sa o vybudovanie ozdravovne v Železnom, narodil sa vo Vrbici 4.10.1891
- 10.3.1888 narodil sa Ivan Stodola, lekár, dramatik, publicista, zomrel v Piešťanoch 26.3.1977

Mladý Ivan Stodola (uprostred) so súrodencami. Začiatok 20. storočia.

Archív MJK

- 12.3.1778 bola uzavretá zmluva na postavenie nového župného domu (dnešný obvodný úrad)
- 12.3.1878 sa v Spišskom Podhradí narodil Jozef Kožár, katolícky kňaz, kanonik, zaslúžil sa o rekonštrukciu Kostola sv. Mikuláša v 40. rokoch 20. storočia, zomrel 19.4.1957
- 28.3.1848 konalo sa župné zhromaždenie za účasti Jána Francisciho a Marka Daxnera, ktoré rozhodlo o slovenčine ako o úradnej reči a vyučovacom jazyku na slovenskom území
- 30.3.1908 narodil sa Július Stankoviansky, kníhkupec, organizátor turistiky a športu, zomrel 15.1.2000
- 1.4.1918 spolok Transcius otvoril vlastný kníhkupecký a papiernický obchod
- 2.4.1798 v Závade na Spiši sa narodil Juraj Bartoš, mikulášsky katolícky kňaz, spolupracovník Hodžu a Belopotockého, zomrel 13.2.1851
- 4.4.1998 v Bratislave zomrel Rudo Brtán, literárny historik, kritik a publicista, narodil sa 9.10.1907 v Hybiach
- 5.4.1848 pri mestskom magistráte boli zriadené funkcie dvoch inšpektorov dozeraúcich na čistotu verejných priestranstiev
- 5.4.1988 počet obyvateľov Liptovského Mikuláša dosiahol 30 000

- 12.4.1858 narodil sa Kornel Július Bohúň, maliar, zomrel v Budapešti v roku 1902
- 13.4.1888 v Očovej sa narodil Ľudovít Šenšel, ev. a. v. kňaz, liptovský senior, predseda spolku Transoscius, zomrel 22.7.1956 v Liptovskom Hrádku
- 14.4.1978 do skúšobnej prevádzky bol spustený nový závod Stredoslovenských mliekarní na Ulici 1. mája (dnešná Liptovská mliekareň)
- 17.4.1798 zemepáni Pongrácovci vydali pre Svätý Mikuláš lesný poriadok
- 21.4.1988 zomrel Adam Matejka, obuvník, známy filmový herec, narodil sa 21.11.1905 v Paludzi
- 25.4.1878 na námestí vypukol veľký požiar, ktorý vážne poškodil meštianske domy, Kostol sv. Mikuláša aj neďalekú synagógu
- 27.4.1898 bol založený vydavateľský spolok Transoscius
- 28.4.1838 vo Vrbici sa narodil Juraj Lacko, garbiar, zakladateľ druhej najväčšej fabriky v meste, zomrel 17.3.1922
- 30.4.1948 zomrela Želmíra Grubová, dobrovoľná sestra Československého červeného kríža, ochotnícka herečka, narodila sa 19.10.1901

Želmíra Grubová

Archív MJK

- 1.5.1918 na nádvorí hostinca Čierny orol sa konalo verejné zhromaždenie, ktoré prijalo rezolúciu proti vojne, za sociálne požiadavky robotníkov a prihlásilo sa k spoložitosti Slovákov a Čechov
- 1.5.1938 v Žiline sa narodil Michal Kern, akademický maliar, zomrel 1.10.1994
- 10.5.1848 na ev.a.v. fare u M. M. Hodžu slovenskí národovci zostavili Žiadosti slovenského národa – národno-politický program Slovákov, verejne boli vyhlásené v ondrašoveckých kúpeľoch 11.5.1848
- 10.5.1928 bola na budove Čierneho orla odhalená pamätná tabuľa venovaná 1. máju 1918
- 14.5.1898 zomrel Ondrej Stodola, garbiar, spolujajiteľ firmy Kováč-Stodola, narodil sa 23.5.1822
- 30.5.1968 bol položený základný kameň nového závodu na spracovanie kostí národného podniku Glejársky a krmovinársky podnik Glejona (dnešná GeLiMa), do skúšobnej prevádzky bol uvedený 30.5.1973
- 31.5.1928 Liptovský Svätý Mikuláš sa stal okresným mestom (dovtedy sídlo Podtatranskej župy)
11. 6. 1928 do mesta zavítal Robert William Seton-Watson známy ako Scotus Viator, škótsky historik, priateľ slovenského národa
- 1.7.1908 narodil sa Gejza Bárdoš, lekár-patológ, pedagóg, zomrel v Bratislave 1.5.1961
- 13.7.1883 vypukol vo Vrbici veľký požiar, zhorel Vrbický Hušták a 53 domov v Liptovskom Sv. Mikuláši
- 15.7.1748 narodil sa Adam Kasanický, katolícky kňaz, kanonik, orientalista, zomrel v Trnave 8.10.1804

- 16.7.1908 v Hybiach sa narodil Rudolf Rajniak, mikulášsky lekár, účastník protifašistického odboja, zomrel 15.12.1969
- 1.8.1948 vznikol peňažný ústav Okresná sporiteľňa a pokladnica v L. Sv. Mikuláši zlúčením Mestskej sporiteľne, Roľníckej vzájomnej pokladnice vo Vrbici sa narodil Matej Rázus, kníhtlačiar, spolujajiteľ firmy Bratia Rázusovci, zomrel 30.9.1963
- 21.8.1968 vstúpili do mesta vojská Varšavskej zmluvy
- 23.8.1858 v Nagykallo (Maďarsko) sa narodila Anna Janošková, rod. Daxnerová, spisovateľka pre deti, manželka Juraja Janošku
- 25.8.1908 v Siladiciach zomrel Ondrej Horislav Lanštiak, veršovník, narodil sa v Palúdzke 2.12. 1821
2. 9. 1928 v Palúdzke sa konalo slávnostné požehnanie zvonov spojené s oslavami 10. výročia trvania ČSR, slávnostnú reč predniesol Andrej Hlinka
- 4.9.1978 začalo vyučovanie na Základnej škole na Nábreží 4. apríla
- 11.9.1938 otvorená bola dvojtriedna ľudová škola v Il'anove
- 30.9.1948 konalo sa ustanovujúce zhromaždenie výrobného družstva brašnárov Ďumbier
- sept.1968 vznikol detský folklórny súbor Ďumbier
- 18.10.1888 vo Vrbici sa narodil Martin Rázus, ev. a. v. kňaz, básnik a politik, zomrel 8.8.1937 v Brezne
- 6.11.1938 založená bola celoslovenská organizácia Klub slovenských turistov a lyžiarov (KSTL)
- 9.11.1898 sa v Bodiciach narodil Zolo Palugyay, akademický maliar, grafik, zomrel v Nízkych Tatrách 18.9.1935
- 15.11.1928 v obecných voľbách bol za starostu mesta zvolený kníhkupec František Klimeš, jeho zástupcami sa stali Koloman Kiszely a Ján Kello
- 1948 založený bol Divadelný súbor Gašpara F. Belopotockého pri Okresnom ústave národného zdravia
- 8.12.1918 pred župným domom sa konala desaťtisícová manifestácia na podporu novej Československej republiky
- 22.12.1928 otvorené bolo kino Tatra, ktoré Vladimír Fehérpataky postavil na pozemku bývalej školskej záhrady katolíckej ľudovej školy
- 23.12.1898 zomrel Jozef Kováč, garbiar, spoluzakladateľ firmy Kováč-Stodola, ochotnícky herec, narodil sa 14.1.1831

Jozef Kováč

Archív MJK

- 26.12.1858 narodil sa Štefan Šovánka, umelecký sklár, sochár, zomrel 23.2.1944 v Rumunsku
- 1888 spolujajiteľ kožiarskej továrne Kornel Stodola (po r. 1918 predseda Obchodnej a priemyselnej komory v Bratislave) doviezol do mesta prvé lyže.

Zostavila Iveta Blažeková

PREZIDENTI V MIKULÁŠI

Návšteva Edvarda Beneša

Druhý československý prezident Dr. Edvard Beneš poctil Liptovský Sv. Mikuláš svojou návštevou v septembri 1936, pri príležitosti 300. výročia vydania kancionála Juraja Tranovského Cithara Sanctorum. Hoci návšteva Mikuláša nebola pôvodne v prezidentovom pláne, význam, ktorý prikladal Tranovského kancionálu, ho primäl, aby sa zúčastnil na oslavách výročia tejto kultúrnej pamiatky.

Prezident Beneš s manželkou pred budovou okresného úradu. Archív MJJK

Prezident pricestoval z Ružomberka, obedoval v Demänovej, popoludní sa v Liptovskom Sv. Mikuláši zúčastnil osláv. Privítal ho ev. biskup Čobrda s konseniorom Dérerom a starosta mesta František Klimeš. V krátkom prejave Edvard Beneš okrem iného povedal:

„Liptovský Svätý Mikuláš a Liptov vôbec má pre náš národ i po inej stránke veľký význam. Spomínajúc vd’ačnej pamiatky Michala Miloslava Hodžu, položil som veniec na jeho hrob. V máji v roku 1848 Ján Francisci predniesol na veľkom zhromaždení svoju slávnú rezolúciu o právach Slovenska a formuloval v nej zralý politický program pre túto krajinu. A práve o 70 rokov neskôršie, keď bola svetová vojna v plnom prúde a keď ešte vôbec nebolo isté, že tak skoro dosiahneme spoločného úspechu, ako sa neskôršie ukázalo, je to zasa Mikuláš, v ktorom niekoľko statočných Slovákov v máji 1918 vydáva prehlásenie o československej jednote, ako logickom žiadúcom výsledku války.

Chápem, že ste na to všetko hrdí a viem, že ste na to právom hrdí. A keď tak na svojej ceste po Slovensku prechádzam ako po národnej púti, po miestach pre nás všetkých historicky tak pamätných, nemohol som a nechcel som zabudnúť na Liptovský Svätý Mikuláš. Prišiel som, aby som vzdal povinné pod’akovanie a uznanie Vašej práci v minulosti i v dobe súčasnej.

Opakujem: máte tu, vážení priatelia, slávne miestne remiscencie, slávne pre celé Slovensko, slávne pre nás všetkých: môžeme byť na ne všetci hrdí.“

Podľa publikácie Jána Hallu Prezident medzi nami. Beneš Slovensku – Slovensko Benešovi, Praha, 1936 spracovala

Mgr. Anna Šmelková

AJ ŽIADOSTI SLOVENSKEHO NÁRODA MAJÚ OKRÚHLE NARODENINY

A to už stošesťdesiate. V máji 1848 sa na pozvanie Jána Francisci Rimavského a Štefana Marka Daxnera zišlo na svätomikulášsko-vrbickej evanjelickej fare u Michala Miloslava Hodžu viac ako dvadsať vedúcich osobností slovenského revolučného diania. Pod vedením Ľudovíta Štúra a Jozefa Miloslava Hurbana napísali a o deň neskôr, 11. mája 1848, sa vybrali pešo do Ondrašoveckých kúpeľov. Tam prečítali a zhromaždenu ľudu vysvetlili jednotlivé body prvého politického a kultúrneho programu Slovákov – Žiadostí slovenského národa.

Adresovali ich panovníkovi, Krajinskému uhorskému snemu, uhorskému palatínovi, uhorskej vláde a všetkým priateľom človečenstva a národnosti. V štrnástich bodoch žiadali: vytvorenie samostatného slovenského snemu v rámci snemu uhorského, vytýčenie etnografických hraníc územia, ktoré obývajú Slováci, právo na slovenské školstvo všetkých stupňov, používanie vlastných národných farieb, zástavy, hymny, štátneho znaku. Ďalej žiadali slovenské úrady, vojsko, políciu a všeobecné volebné právo pre všetkých občanov od 20 rokov, nielen majetných. Požadovali slobodu slova, tlače, zhromažďovania, spoločovania, petičnú slobodu a na uhorské pomery nevídanú požiadavku – aby pôdu, na ktorej pracujú, vlastnili roľníci. Národovci naliehali i na prepustenie svojich väznených druhov – básnika Janka Kráľa a učiteľa Jána Rotaridesa, ktorí boli za účasť v revolúcii odsúdení na smrť a prihovárali sa i za to, aby splnenie svojich oprávnených požiadaviek od vlády dosiahli i haličskí Poliaci.

Uvedené revolučné národné, demokratické a sociálne požiadavky znamenali nový politický stupeň v procese formovania slovenského národa. Mali protifeudálny charakter.

Uhorská vláda odpovedala na Žiadosti vyhlásením stanného práva vo všetkých uhorských župách a na Štúra, Hurbana a Hodžu vydali zatykač. Pred zatknutím ušli do Prahy, kde sa konal Slovenský zjazd.

Žiadosti slovenského národa vydal kultúrno-osvetový spolok Tatrín vo Svätom Mikuláši a v päťtisícovom náklade ho vytlačili v Levoči. Poroznášali ich na školy, úrady a fary v celom hornom Uhorsku.

Hoci Slováci v revolučných rokoch 1848-1849 národnú samostatnosť nezískali, nijaké represálie a prenasledovanie už nemohli zastaviť tok demokratických myšlienok, ktoré vyvierali z prameňa Žiadostí. Na ich základe sa konštituoval moderný slovenský národ. To je živý odkaz štúrovcov dnešku a zajtrajšku.

Mgr. Anna Šmelková

Dobová fotografia Pamätníka žiadostí slovenského národa na mieste ich vyhlásenia v bývalých Ondrašoveckých kúpeľoch, dnes Revolučnej ulici. Archív MJJK.

SLÁVNOSTNÉ OTVORENIE VÝSTAVY 15. AUGUSTA 1883

Pred výstavným pavilónom.

Archív MJK

Pred sto päťnástimi rokmi ožil Liptovský Svätý Mikuláš, presnejšie Vrbický Hušták, nebývalým ruchom. V kláštorenej záhrade, v troch drevených pavilónoch pod starými lipami (na mieste dnešnej stavebnej školy na Školskej ulici) sa od 15. augusta do 3. septembra 1893 konala priemyselná výstava, ktorá sa stala nevídanou prezentáciou osemdesiatich mikulášskych remeselníkov, priemyselníkov a ich firiem. V deň jej slávnostného otvorenia do Mikuláša zavítala delegácia uhorskej vlády z Budapešti na čele s grófom Eugenom Zichym a predstaviteľmi ministerstva obchodu, priemyselného spolku a banskobystrickej obchodnej komory, ale aj ďalších 600 zvedavých návštevníkov.

Podrobné správy o tomto vydarenom podujatí zaznamenal jeho očitý svedok, mikulášsky učiteľ Rehor Uram-Podtatranský a na pokračovanie ich publikoval v časopise pre hospodárstvo, remeslo a domáci život *Obzor*. Pavilóny, postavené na ploche tisíc štvorcových metrov, zaplnil pestrý sortiment výrobkov vystavujúcich garbiarov, kožušníkov, sedlárov, čalúníkov, čizmárov, obuvníkov, tkáčov, krajčírov, klobučníkov, stolárov, povrazníkov, zámočníkov, kováčov, kolárov, debnárov, mydlárov, záhradníkov, kníhviazačov, bryndziarov, údenárov, pekárov a liehovárníkov. Veľký záujem vzbudilo jedenásť kočov sedlára Petra Balla ml. a kolára Jána Strišku, o ktorých Uram napísal: „Tieto kočiare takej obluby došli, že niektorý z nich dva i tri razy odpredaný, vlastne objednaný bol. A nie div, lebo čo sa elegancie, praktičného zostavenia, úhladnosti vystrojenia a samého vkusu týka, môžu sa postaviť ku boku bársktorým vo veľkomestských fabrikách zostaveným a ustrojným kočiarom.“

Kožušnícky majster Matej Kostolný vystavoval ohromné kožušiny medveďov, vlkov, líšok, tigrov, leopardov, kún, vydier. Jeden veľký ľadový medveď visel priamo nad vchodom. „Hlavy patričných zvierat sú v prirodzenej veľkosti s iskriacimi očami a rozďavenými pyskami, z ktorých vyčnievajú ostré a mocné zuby. Obdivovateľa až mráz prechádza, keď vhlbi sa do toho položenia, že tam pri ľadovom mori alebo v horúcej Afrike dostal sa medzi pazúry jedného z tých pažravcov.“

Na figurínach boli vystavené honosné dámske, pánske i detské kožuchy, bundy, čiapky, mufy či rukavice. Rovnako tak zaujala aj produkcia ďalšieho mikulášskeho kožušníka Petra Holécyho, o ktorom Uram napísal: „Spojil Samarkand s Mikulášom a do ázijských zakavkazských krajov vyslala svojich agentov, ktorí skupujú tam kože a odosielajú ich do Mikuláša. On zamestnáva stá a stá robotníkov nielen v Mikuláši, ale vo viac mestách na Dolnej zemi, ba i v samej Budapešti. Jeho sklady nachodia sa v Krakove a Lvove; a Rusko, Nemecko, ba aj iné štáty poznajú výrobky jeho.“ Návštevníkov výstavy zaujal aj vynález Ignáca Ullmanna – „pluh, ktorý hneď i jamky ku sadeniu zemiakov vyhrabáva a tiež zahrabáva“, ktorý zhotovil kováč J. Argay, a tiež výrobky početných mikulášskych garbiarov aranžované v podobe desaťmetrových pyramíd.

Významní hostia navštívili výstavu aj v jej posledný deň. Prehliadli si ju minister priemyslu Vojtech Lukáč, správca Košicko-bohumínskej železnice Peter Rath a riaditeľ tejto železnice A. Palasthy. Mikulášsku priemyselnú výstavu počas dvoch týždňov videlo 6000 návštevníkov z Ružomberku, Martina, Brezna, Kežmarku, niektorí pricestovali až z Viedne a Krakova.

Iveta Blažeková

MIKULÁŠSKE PRVÉ MÁJE

Medzi najvýznamnejšie medzníky histórie Liptovského Mikuláša patria už vyše sto rokov prvé máje. Najmä ten, spred deväťdesiatich rokov – 1. máj 1918.

Základ prvomájových tradícií položili udalosti 1. mája 1886 v Chicagu. Vtedy robotníci počas generálneho štrajku žiadali osemhodinový pracovný čas a iné sociálne výhody. Nasledoval brutálny policajný zásah, ktorý si vyžiadal veľa zranených. Vykonštruovaný súdny proces proti odborárskym predákam a vynesené rozsudky smrti vyvolali pohoršenie na celom svete. Robotnícky zväz USA rozhodol, že 1. máj bude vyhlásený za sviatok na pamiatku týchto udalostí. Zároveň dali podnet, aby sa v tento deň konali robotnícke demonštrácie i v iných krajinách. O tri roky neskôr, 14. júla 1889, účastníci medzinárodného socialistického kongresu v Paríži predložili návrh, aby sa manifestácie konali každoročne v celosvetovom meradle.

V Liptovskom Svätom Mikuláši sa tak stalo už 1. mája 1890, keď kožorobotníci aj napriek zákazu a žandárskej a vojenskej asistencii nenastúpili 1. mája do práce a žiadali skrátiť pracovnú dobu, zaviesť a dodržiavať pracovný pokoj v nedeľu aj vo sviatky predpoludním. Pre nesplnenie týchto požiadaviek sa štrajk neskončil. Ešte 3. a 4. mája sa viedli na slúžnovskom úrade rokovania medzi robotníkmi a ich zamestnávateľmi. Až 4. mája bola dosiahnutá dohoda, ktorá priniesla robotníkom úspech. Prvomájové oslavy a demonštrácie sa stali aj v Mikuláši každoročnou udalosťou.

Slávny mikulášsky 1. máj 1918 mal určujúci vplyv na ďalší politický vývoj na Slovensku a zohral dôležitú úlohu pri vytváraní spoločného štátu Čechov a Slovákov. Organizátormi prvomájovej manifestácie na nádvorí Čierneho orla boli Pavel Benko, Michal Korman, Ján Kusenda, Ján Maršalko a ďalší. Za hlavného rečníka si pozvali rodáka z Liskovej, hlasistu Dr. Vavra Šrobára. Už 15. apríla oznámili organizátori slúžnovskému úradu v meste, že chcú usporiadať pri príležitosti 1. mája pochod mestom, a to z Vyšného Huštáka cez Vrubicu, Nižný Hušták a Mýto k Čiernemu orlu, na nádvorí ktorého bude zhromaždenie. Hlavný slúžny vzal oznam na vedomie a usporiadateľov zaviazal najprísnejšou osobnou zodpovednosťou za manifestáciu i zhromaždenie. Svojho zástupcu, slúžneho Alberta Joóba-Fancsalyho, poveril zúčastniť sa na podujatí vo funkcii vrchnostenského komisára. Na akciu upozornil aj miestne žandárske veliteľstvo, od ktorého žiadal tri hliadky. Na nádvorí Čierneho orla po sprievode prečítali rezolúciu, ktorú zoštylizoval Dr. Vavro Šrobár a ktorá vychádzala aj zo Žiadostí slovenského národa z 10. mája 1848 vyhlásených v našom meste. Mala šesť bodov.

V nich žiadali vlády

1. „...aby uzavreli mier spravodlivý a trvanlivý, zakladajúci sa na poctivom riešení zahraničných aj vnútorne politických otázok, mier, ktorý zabráni vzplanutiu nových vojen a prinesie žiadaný pokoj a slobodu všetkým národom Európy“.

2. „...o bezpodmienečné uznanie práva na samourčenie všetkých národov, nielen za hranicami našej monarchie, ale i národov Rakúska-Uhorska, teda i uhorskej vetvy československého kmeňa“.

3. „...aby vplyv v zákonodarstve bol zabezpečený každému dospelému občanovi Uhorska bez rozdielu národnosti a príslušnosti k triede všeobecným volebným právom, ...aby sa hla-

sovanie na celom území krajiny konalo tajne a aby zneužívanie moci akýchkoľvek úradných orgánov, ako i každé podplácanie a terorizovanie voličov bolo prísne stíhané a protestujeme proti vyneseniu takého volebného zákona, ktorý má zabezpečiť nadvládu tried nad triedami, národa nad národmi.“

4. „...o úplnú slobodu tlače a slova, protestujeme proti tomu, aby verejná mienka občanov pomocou cenzúry bola umlčovaná, nielen pri vydávaní, ale i pri rozširovaní slovenských časopisov, ďalej proti zbytočnému tútorstvu našej vlády, ktorá tajnými nariadeniami hatí prístup časopisov nielen z ďalekého zahraničia, ale i zo susedného Rakúska.“

5. „...aby sa vláda postarala o to, žeby svetovú vojnu nepovažovalo niekoľko ľudí za dobrý obchod na úkor nemajetných tried, ktoré sú dnes prinútené hladovať a chodiť nahé len preto, lebo jednotlivci slobodne môžu potravné lístky a odev skrývať pre vojenský zisk.“

6. „...aby osemhodinový pracovný čas bol zaistený zákonom.“

Posledné vety rezolúcie zneli v duchu: Žiadame rovnosť vo všetkom, nielen na bojištiach, kde ide o život, ale i za bojišťami. Nech žije všeobecné volebné právo! Nech žije svetový mier! Nech žije rovnosť a sloboda národov!

Prvomájové zhromaždenia a manifestácie sa konali v našom meste aj v období medzivojnového Československa (1918 – 1938), v období vojnového Slovenského štátu (1939 – 1945) s veľkými zákazmi a perzekúciami voči účastníkom, aj po roku 1945 s iným zameraním – ako oslavy sviatku práce, mieru a pokoja. V novodobej histórii nášho mesta zostáva práve 1. máj 1918 významným medzníkom.

Mgr. Anna Šmelková

Vavro Šrobár

Archív MJK

...A POHĽAD Z DRUHEJ STRANY

Na historicky prvý 1. máj 1890, ktorý sa v L. Sv. Mikuláši „oslavoval“ sme našli v našom archíve i zápis z denníka pána továrenníka Jozefa Kováča – spolumajiteľa garbiarskej továrne Kováč a Stodola. Z jeho trochu nesúrodých poznámok vyberáme opis udalostí 1. a 2. mája 1890. Zápis je zároveň ukážkou hovorového jazyka Mikulášanov spred viac ako sto rokov.

1. máj. Chmúrno. Visí na dážď. Už včera večer chodili po ulici v malých grupách tovarišia a radili sa – čo dnes? Učnia nesmeli na ulicu. Dnes tovarišia nerobia, iba u nás a u Lackov – aj u nás tovarišia len tak, keď sme ich sami zo Schlafcimre durili a po daktorých poslali. Verkfühneri oba, Husárik Mišo a Mišík Antal – vystať a vraví sa, že títo sa šetkiemu pričína. Ku Kupkovi prišli ráno štyria. Odpravil sám aj týchto. U Lackov že toľko robí ako u nás – dve tretiny – robia šeci tovarišia. U Jána Pálku že nik nerobí, iba hausknechti. Učnia od fruštiku od nás zutekali – práve tí starí, ktorí u nás už rok robia, ale zostali hausknechti a asi 10 mladších tovarišov dolu pri vápenej robote. Od Lackov zutekali od fruštiku všetci tovarišia a na to oni (Lackovci) sami odpravili aj hausknechtov od fruštiku. Na obed nám zutekali dvaja mladí tovarišia prez hrady. Večer s cúgom o piatej prišlo 40 honvédov z Ružomberka. Tu boli treba, lebo by žandári neboli stačili. Šeci robotníci vyšli do Hája, neskôr zišli ku železnici a tam stáli do vovrantu, do večera a pili – bočku vína. Zaiste by boli robotníkov idúcich z fabrik insultovali a cez Mikuláš s lármou šli. Vojsko vyrukovalo na koniec Huštáku a tam sa pri ceste postíruvali. Žandármenia vo dvoch patrolách šli – nepriateľa z jeho pozície vyhodit'. Týchto nechceli počívnuť, až keď jedného dopíchali a krvácal z rúk, pobrali sa v malých grupách domov po moste. A víno šetko nestačiac vypiť, dovezli do Husárikov.

Lud sa rozháňal, žandármenia a nato i vojsko odtiahlo o ôsmej večer do kasárne – t. j. do sály v hostinci, kde si sami kvartiel' vzali a tie kvartiele, ktoré som im ja na rozkaz nahotuvál, neboli upotrebenie. Nočná patrola žandarmeni chodila po uliciach a zapierala krčmy pred večer, až o desiatej večer bolo ticho.

2. máj. Robotníci, ktorí slúžnemu včera večer sľúbili, že dnes do roboty prídu, neprišli, iba k nám dva starší tovarišia. Naproti tomu vystali z mladých zas dvaja a dva, Luby len minulý utorok prepustený a Sochán Ondrej v minulé Hody prepustený – ktorí dvaja včera pri práci len trápne udržaní boli – dnes ráno zutekali, ale na fruštik zavolaní, dostali od nás Laufpas a knižky.

Práve je vovrant – šetko je ticho – avšak najnovšie je, že Holécyho a Kostolného tovarišia tiež dnes od fruštiku vystali a žiadajú tiež len od šiestej do šiestej robiť! Poobede v Amerike pili do večera a v noci...

U nás robilo 30. apríla tovarišov 32, mašinista 1, majster 1, učňov 16, stálych hausknechtov 21, chlapov 9, žien 14. Spolu 95. Dnes 2. mája 65 ľudí.

Podľa rukopisu Ruda Brtáňa Kováč svojho nešťastia, s. 226-227.

SLOVNÍČEK: **schlafcimra** – ubytovňa, nocľaháreň pre robotníkov v továrni; **verkfühneri** – majstri v továrni, vedúci dielni; **hausknechti** – pomocní robotníci; **fruštik** – raňajky; **vovrant** – olovrant; **cúg** – vlak; **lárma** – hlučné správanie; **vystať** – chýbať, tu neprísť do práce; **Laufpas** – prepúšťací doklad, výpoveď; **Amerika** – tu niektorá z mikulášskych krčiem.

O BORBISOVEJ FUNDÁCII

Borbisova ulica v Liptovskom Mikuláši je dosť dlhá i dosť známa. Vedie po území bývalej Vrbice – od jej vyšného konca (od križovatky pri krčme Váh) až takmer k vrbickému cintorínu. Toho, kto dal ulici meno, však pozná len pomerne málo ľudí. Nečudo. Ján Borbis (1832-1912) zomrel takmer pred sto rokmi, na Slovensku nemá ani potomkov, ani hrob. V Múzeu Janka Kráľa máme dva jeho portréty, základné životopisné dáta, niekoľko originálnych listov. Keď vlni, pátrajúc po stopách svojho predka, do nášho mesta zavítala jeho pravnučka z USA, pani Hanny Budnick, pribudlo i do nášho archívu niekoľko kópií zaujímavých dokumentov, ktoré približujú životnú cestu Jána Borbisa.

Portrét J. Borbisa nájdený v bývalom dome Rázusovcov v Banskej Bystrici. Archív MJK

Narodil sa 24. júna 1832 vo Vrbici v početnej rodine. Ešte pred konfirmáciou stratil otca. O tom, kde stál jeho rodný dom, sa zmienka nenašla. Navštevoval vrbicko-svätomikulášsku evanjelicú školu. Bol mendíkom u M. M. Hodžu, ktorý ho podporoval v túžbe študovať. Postupne sa učil na gymnáziách v Rožňave (1848-1850) a Kežmarku (1850-1851). Ako deväťnásťročný prijal miesto učiteľa v podtatranských Mengusovciach. Tu pôsobil do roku 1856, zároveň šetril prostriedky na ďalšie štúdiá vo Viedni (1856-1858), Lipsku (1858-1861), Berlíne (1860-1862), v Rostoku a Erlangene (1862-1863). Už počas štúdií v Nemecku prednášal a písal. V nemčine vyšlo jeho dielo O histórii evanjelickej cirkvi v Uhorsku a tiež Svadobné zvyky Slovákov (1863). Dva roky (1863-1865) pôsobil ako farár v Čáčove pri Senici. V roku 1864 ho v Turčianskom Sv. Martine za kňaza vysvätil Dr. Karol Kuzmány. Koncom roku 1865 odchádza za katechéta gymnázia v Těšine v Sliezku, kde pôsobil do roku 1870. Prichádza o prácu, ešte vyše roka živorí s rodinou v skromných podmienkach, keď sa odhodlá prijať opätovné pozvanie do Nemecka a odísť „preč z rodných krajov, na ktorých mi medzitým maďarská a maďarónska streštenosť všetku možnosť úradovania zabarikádovala“. A tak v roku 1871 prijal pozvanie – „...avšak s krváčajúcim srdcom, sa z Rakúska do cudzozemska vystehoval.“ (z listu Jána Borbisa M. Boorovi z roku 1887 – kópia, archív MJK). V Nemecku pôsobil ako farár v Gillersheime (1872-1885), neskôr v Hochmühlene

v Hannoversku. Od študentských čias veľa publikoval, najviac v nemeckých cirkevných časopisoch. Stále udržiaval kontakty s rodným Slovenskom, najmä s vrbicko-svätomikulášskou cirkvou, kde od konca 19. storočia pôsobil aktívny Jur Janoška. V roku 1900 založil základinu na podporu vrbických talentovaných študentov. Na odpočinok odišiel do mesta Hammeln, kde v roku 1912 zomrel a je tam i pochovaný. S manželkou Clarou rod. Benndorf mal tri deti: Mariu, Johanna a Claru.

Spomínaný syn Johann, či Ján, bol starým otcom pani Budnick. Medzi množstvom dokumentov, ktoré priniesla a poskytla na kopírovanie, sme v niekoľkých odpisoch našli i **Fundáciu Lic.theol. Jána Borbisa...** ale i potvrdenku o tom, že ročný Ján Borbis bol už v roku 1833 v Liptovskom sv. Mikuláši povinne očkovaný.

Potvrdenka o povinnom očkovaní z roku 1833.

Fundácia Lic. theol. Jána Borbisa evanj. = luteránskeho pastora na odpočinku v Hannoversku

Majúc na zreteli drahú cirkev evanj.= luteránsku v rodisku mojom, zakladám v mene Božom pri mojej rodnej cirkvi evanj.= luteránskej Vrbicko-Svätomikulášskej fundáciu štipendiálnu, záležajúcu z dve tisíc (2000) korún a ustanovujem ohľadom nej nasledovné:

§ 1

Základinu túto pri cirkvi evanj.= luteránskej Vrbicko-Svätomikulášskej uloženu a osobitne opatrovanú má spoľahlivé kuratórium a samostatne a vždy obozretne manipulovať, každoročné úroky s počiatkom patričného školského roku ako jedinečné štipendium udeľovať a zpravu výročitému konventu menovanej cirkve každoročne podávať.

§ 2

Opatrovníctvo, čiže kuratórium toto bude záležať z nasledujúcich sedem mužov vo Vrbici a v Liptovskom Sv. Mikuláši: pp. Petra Miku, Jurka Lacku, Ludv. Ballu st., Jána Ružiaka, Adolfa Kállaya, Dr. Emila Stodolu a pána farára Janošku.

Predsedom opatrovníctva je vždy evanj.= luteránsky farár Vrbicko-Svätomikulášskej cirkve a jeho námestníkom vždy inšpektor tejto cirkve.

§ 3

Kuratórium dopĺňa sa samo tým spôsobom, že predseda, poťažne jeho námestník povinný je za 8 dní po uprázdnení miesta niektorého člena zvolať kuratórium k voľbe nového člena.

§ 4

Základina nikdy sa nesmie stroviť a úroky neslobodno nikdy na nič iné upotrebiť, len na štipendium, a síce dľa nasledujúcich ustanovení:

§ 5

Štipendium základiny tejto má nosiť na veky meno „Borbisovské štipendium“ a používať ho má mladík bohoslovec z Vrbice, na prvom mieste Borbis.

Jestli sa mladík Borbis, buď hneď teraz, alebo po rokoch nájde, ktorý by mal pevnú vôľu a nadanie študovať,tedy tomu prislúchajú úroky tejto základiny, a to už i počas jeho gymnásiálneho kursu, ako i počas študovania na uhorských bohosloveckých ústavoch a na bohosloveckej fakulte vo Viedni, tak i zvlášť na luteránskych univerzitách v Nemecku.

§ 6

Jestli ale počas najbližších desať (10) rokov žiaden mladík Borbis študovať nebude,tedy sa majú úroky rečenej základiny k istine pripočítovať a len potom úroky od celej zrastenej základiny ako jedinečné štipendium Borbisovi, alebo inému hodnému mladíkovi bohoslovcovi z Vrbice udeľovať a na túto prípadnosť bude mať prednosť na rečené štipendium mladík s rodinou mojou ďalšou – zvlášť po nezapomenuteľnej matke mojej drahej rodenej Hyben – aspoň v akomkoľvek stupni pokrevný.

§ 7

Jestli by ale z Vrbice nebolo ani po najbližších desať rokov študujúceho bohoslovca, ktorý by bol tohto štipendia hoden,tedy môže ho požívať študujúci z cirkve Vrbicko-Svätomikulášskej v prvom rade bohoslovec, ak by ale takého nebolo,tedy vôbec študujúci na stredných alebo vysokých školách, keď ňje ináč podpory hodný a potrebný.

Milostivý a láskavý Hospodin ráčiž požehnávať základinu túto ku cti a sláve mena Svojho svätého a ku žiaducnemu prospechu drahej rodinnej cirkve mojej! Amen.

Dané v Hameln a/W dňa ... 1900

Lic. Theol. Borbis J.

Evanj.-luter. farár na odpočinku

To, že **Fundácia** bola použitá na striktno vymedzený účel a nevyšla nazmar, svedčí život a dielo evanjelického farára, spisovateľa a politika Martina Rázusa, ktorý mohol vyštudovať práve vďaka dlhoročnej podpore z Borbisovského štipendia. So svojím dobrodincom sa nikdy osobne nestretol. Ešte po desiatkach rokov od smrti Martina Rázusa (1937) sa na pôjde bývalého rázusovského domu v Banskej Bystrici našla zarámaná fotografia s portrétom staručkého Jána Borbisa.

Podľa dokumentov poskytnutých pani Hanny Budnick spracovala Ľuba Rybárska.

AUGUST 1968 V LIPTOVSKOM MIKULÁŠI

Pražská jar – takto symbolicky pomenovali západní novinári odvážny pokus o spoločenskú reformu v Československu, ktorý vzišiel priamo zvnútra vtedajšej štátostrany. Všetko sa to začalo i skončilo presne pred štyridsiatimi rokmi. Počiatky demokratizačného procesu sú spojené s menom Alexandra Dubčeka, ktorý začiatkom januára 1968 vystriedal v najvyššej straníckej funkcii nepopulárneho Antonína Novotného. Neubehlo ani osem mesiacov a víziu socializmu s ľudskou tvárou pochoval vpád armád piatich „spriateleneých“ krajín do Československa. Fotografie z pražských a bratislavských ulíc obsadzovaných vojskami Varšavskej zmluvy obleteli celý svet. Tanky a vojenské vozidlá okupantov však 21. augusta 1968 zaplavili i menšie mestá vtedajšej CSSR. Patril medzi ne i Liptovský Mikuláš.

TANKY V ULICIACH

Neuveriteľné sa stalo skutočnosťou. Dvadsaťtri rokov po skončení druhej svetovej vojny sa Mikulášom valili tanky a vojenské nákladné autá a v nich synovia tých, čo mesto pred dvomi desaťročiami oslobodzovali... Burácanie ich pásov a motorov priviedlo do ulíc aj neznámeho Mikulášana, ktorý sa rozhodol udalosti toho horúceho augustového dňa nasnímať objektívom svojho fotoaparátu. Vzniklo tak niekoľko desiatok fotografií, ktoré sa za neobjasnených okolností spolu so starostlivo zozbieranou dobovou tlačou ocitli v Múzeu Janka Kráľa. Dlhé roky mlčky ležali v jeho archíve, aby dnes podali autentickú výpoveď o konci leta 1968 v Liptovskom Mikuláši...

OBJEKTÍVOM NEZNÁMEHO FOTOGRAFA

SLOVOM PROTI OKUPÁCII

Aj v Mikuláši sa vojenská intervencia stretla so spontánnym odporom obyvateľstva. Ľudia vyšli do ulíc, na priechoch budov sa objavili protestné transparenty, na múroch heslá proti okupácii a na obranu najvyšších predstaviteľov ČSSR, vo výkladoch podobne Alexandra Dubčeka a prezidenta Svobodu. A trojica mladých mužov vpisovala svoj odkaz vojakom cudzích armád priamo na cestu, ktorou prechádzali. Protisovietske nápisy z verejných priestranstiev nezmizli ani s nastupujúcou „normalizáciou“. Pracovníci technických služieb ich síce po večeroch starostlivo odstraňovali, do rána sa však objavili nové. A dialo sa tak aj v nasledujúcich rokoch, vždy okolo 21. augusta...

Dvojstranu pripravila Zuzana Nemcová

JÁNOŠÍK NA FILMOVOM PLÁTNE

Pred 295 rokmi ho väznili v palugyayovskom kaštieli Vranovo v Palúdzke, súdili v Svätom Mikuláši a napokon popravili na verejnom popraviske medzi Vrbicou a Okoličným. Juraj Jánošík skončil na šibenici ako dvadsaťpäťročný a hoci zbíjal iba jeden a pol roka, jeho meno sa nerozplynulo v mori mien ostatných karpatských zbojníkov. Prostredníctvom ľudovej slovesnosti sa z historickej postavy stala legenda, symbol boja proti nespravodlivosti a túžby po slobode. A vďaka umeniu – to filmové nevynímajúc – legenda o slovenskom Robinovi Hoodovi žije dodnes. Na Slovensku i za jeho hranicami.

Veľmi nevedný záujem pritiahol na jar roku 1921 z Chicaga na severné Slovensko bratov Siakel'ovcov. Na podnet amerických Slovákov sa rozhodli pod hlavičkou spoločnosti Tatra Film Corporation sfilmovať zbojnícke osudy Juraja Jánošíka. Jaroslav Siakel' si sadol na režisérsku stoličku, Daniel Siakel' sa postavil za kameru a nakrúcanie prvého slovenského dlhometrážneho filmu sa mohlo začať. Napísať scenár sa podujal novinár Jozef Žák-Marušiak, celý však nikdy nebol k dispozícii, a tak museli priekopníci slovenského filmu veľa improvizovať. Prvého filmového Jánošíka stvárnil pražský divadelný herec Theodor Pišteck, do roly Aničky obsadili ochotníčku Máriu Fábryovú. Kamera jej síce naháňala strach a nikdy predtým nevidela žiadny film, do dejín sa však zapísala ako prvá slovenská filmová herečka. Pochádzala z meštianskej rodiny a kvôli svojej postave sa musela naučiť okopávať zemiaky či prať na potoku. Napriek všetkým ťažkostiam sa film Jánošík napokon vydaril. Slovenským divákom bol prvýkrát predstavený koncom novembra 1921 v premietacej sále Grand Bio Universum v Žiline, americká premiéra sa konala začiatkom decembra v chicagskom Atlantis Theatre.

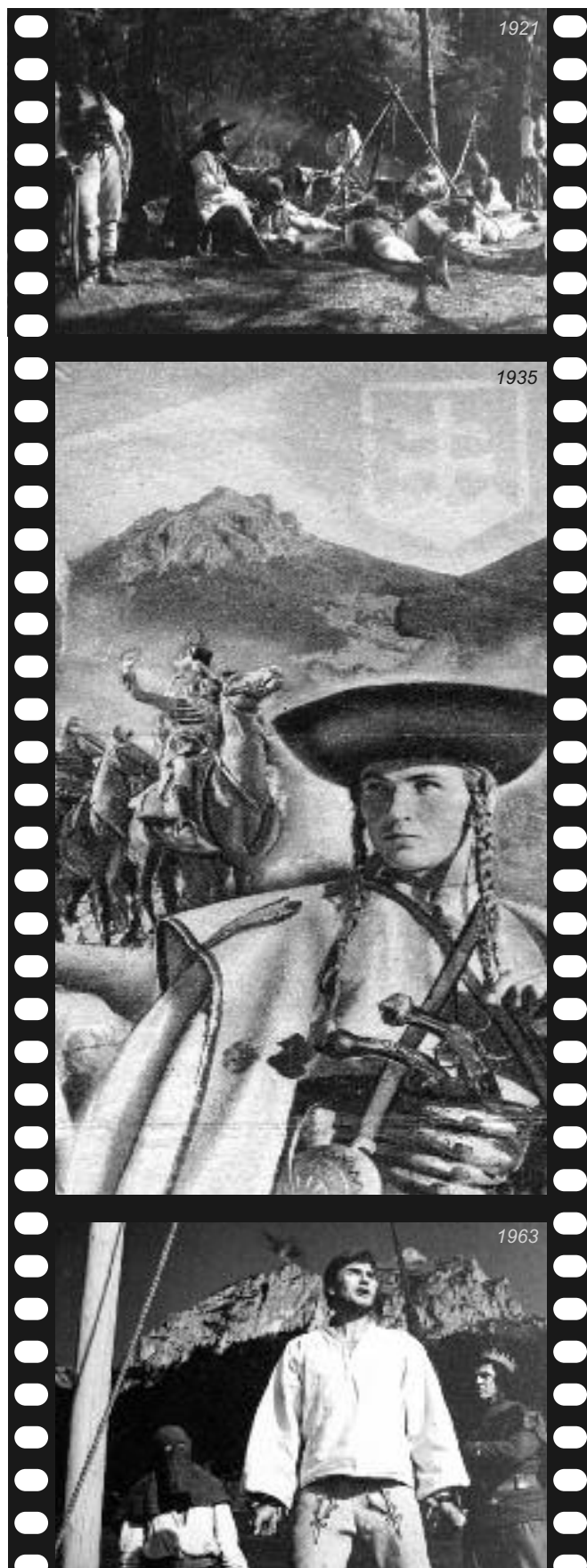
Jánošík neprestal byť inšpiratívnym ani pre ďalšie generácie filmárov. V roku 1935 tak vznikla úspešná Fričova snímka v hlavnej úlohe s nezabudnuteľným Paľom Bielikom. Postava Jánošíkovej milej bola zverená Zlate Hajdúkovej, bezohľadného Šándora vynikajúco stvárnil Andrej Bagar. Napriek odporu Maďarska film Jánošík v roku 1936 uviedli v Benátkach. Medzinárodná filmová kritika ho prijala mimoriadne priaznivo, aby sa následne zaradil medzi komerčne najúspešnejšie a napredávanejšie filmy roka. Ako jediný film z obdobia prvej republiky prenikol do všetkých veľkých európskych i mimo-európskych krajín.

V hlave protagonistu Fričovej snímky Paľa Bielika skrsla myšlienka natočiť tretiu filmovú verziu Jánošíkovho príbehu. Na vzniku dvojdielného filmu Jánošík (1963) sa podieľal ako scenárista i režisér. Hlavnú úlohu zveril Františkovi Kuchtovi – mladému lekárovi z Ilavy, po jeho boku sa objavila celá plejáda skvelých slovenských hercov, Ctiborom Filčíkom počnúc a Jozefom Krónerom končiac.

Postava zbojníckeho kapitána Juraja Jánošíka oslovila i poľských filmárov. V roku 1974 tak u našich severných susedov vznikol celovečerný film i trinásťdielny televízny seriál s rovnakým názvom: Jánošík.

Nateraz posledným filmárskym pokusom oživiť jánošíkovskú legendu zostáva doposiaľ nedokončený slovensko-poľsko-český filmový projekt Pravdivá história o Jurajovi Jánošíkovi a Tomášovi Uhorčíkovi scenáristky Evy Borušovičovej a režisérky Agnieszky Holland. Tri storočia starý príbeh zbojníckeho kapitána, historicky späť aj s našim mestom, teda neprestáva fascinovať umelcov ani v treťom tisícročí.

Zuzana Nemcová

VELKÝ HEREC MALÝCH POSTÁV

21. apríla uplynulo dvadsať rokov od smrti filmového a divadelného herca Adama Matejku.

História slovenského filmu nepozná väčšieho herca malých postáv. Od roku 1953, keď sa prvýkrát objavil pred kamerou, stvárnil vyše sto filmových a televíznych postáv. Boli to síce epizódne, ale predsa nezapomenuteľné postavičky rázovitých dedičanov, sedliakov, pastierov, hrobárov, kostolníkov, deduškov, bez ktorých by každý film stratil svoju atmosféru. Legendárna je jeho rola Piti báčiho v oskarovom Obchode na korze (1965), zahral si však aj v mnohých ďalších kultových filmoch slovenskej kinematografie, Bielikovým Jánošíkom (1962) počnúc a Ďapákovým Pachom, hybským zbojníkom (1975) končiac.

Adam Matejka pričuchol herectvu už ako šestnásťročný na ochotníckom javisku v rodnej Paludzi. V roku 1949 ho Andrej Bagar angažoval do súboru zájazdového Dedinského divadla. Po desiatich rokoch divadlo zaniklo a Matejka sa vrátil na Liptov i k svojmu pôvodnému obuvníckemu remeslu. Divadelné

Adama Matejku s Jozefom Krónerom nespájalo iba množstvo filmových projektov, ale i dlhoročné priateľstvo. Záber z televízneho seriálu *Slovácko sa nesúdi*, Adam Matejka uprostred.

i filmové herectvo však zostalo súčasťou jeho života. V roku 1962 sa s rodinou presťahoval do nového bytu na Bottovej ulici v Liptovskom Mikuláši. Až do dôchodku bol zamestnaný vo výrobnom družstve Ďumbier, do kultúrneho života v meste sa zapojil spoluprácou s mikulášskymi ochotníkmi i ako známy „maskot“ tradičných liptovských jarmokov, keď ako bubeník každoročne oznamoval ich začiatok.

Na dom, v ktorom Adam Matejka prežil poslednú tretinu svojho života, dnes upozorňuje pamätná tabuľa umiestnená na jeho fasáde.

-zun-

PREČÍTAJTE SI

Natália Krajčovičová:

GENTLEMAN SLOVENSKEJ POLITIKY

Kalligram, Bratislava, 2007

Monografia z pera slovenskej historičky Natálie Krajčovičovej predstavuje život a dielo významnej, nie však veľmi známej či vyzdvihovanej osobnosti našich dejín. Dr. Emil Boleslav Stodola (1862-1945), mikulášsky, či skôr vyšnohušťacký rodák, jeden z členov všestranne aktívnej stodolovskej rodiny, venoval svoje úsilie nielen každodennej advokátskej práci. V časoch Rakúsko-Uhorska bolo „jeho hlavnou ambíciou pracovať na demokratizácii spoločnosti a zlepšení národného, občianskeho a politického postavenia Slovákov v Uhorsku“. Po vzniku Československa sa zamerával na riešenie demografických problémov, zaoberal sa postavením menšín či možnou samosprávou Slovenska. To všetko robil so zánietením, zároveň však s rešpektom a úctou k svojim oponentom a kritikom. Publikáciu dopĺňa obrazová príloha a rodostrom rozvetvenej stodolovskej rodiny.

Daniela Fiačanová:

DOTYK ROZUMU A SRDCA

Liptovské kultúrne stredisko a Múzeum Janka Kráľa, Liptovský Mikuláš, 2008

Neveľká publikácia s podtitulom *Anna Devečková, učiteľka, novinárka, spisovateľka, prekladateľka...* poodkrýva osudy a dielo takmer zabudnutej rodáčky z Liptovskej Teplej, študentky mikulášskeho gymnázia, publicistky, spisovateľky Anny Devečkovej. Autorka zozbierala spomienky priateľov a spolužiakov Anny Devečkovej, fotografie i úryvky z jej prác a doplnila nimi strohé fakty, svedčiace o plodnom a naplnenom živote tejto vzdelanej a láskavej ženy. Pribudol tak ďalší kameňok do mozaiky osudov žien, ktoré spája vzťah k Liptovskému Mikulášu.

Martin Rázus, Mária Rázusová-Martáková:

ZO ŽIVOTA

Múzeum Janka Kráľa a Spolok Martina Rázusa, Liptovský Mikuláš, 2008

Komorný výber autobiografickej poézie a prózy vrbických rodákov, významných osobností slovenskej literatúry, vychádza v roku 120. výročia narodenia jednej z nich. Martin Rázus sa narodil 18. októbra 1888. Písané slovo dopĺňajú dobové fotografie z archívu Múzea Janka Kráľa – v publikácii nájdeme zákutia zaniknutej Vrbice, portréty členov rodiny i momentky z rázusovských stretnutí. Zostavila Ľubica Rybárska.

LEKÁRSKE MEDAILÓNY

MUDr. Ján Droppa (1891-1948)

Archív MJK

Tento rok uplynulo od jeho smrti už šesťdesiat rokov. Dodnes sa však medzi najstaršími pamätníkmi nájdú ľudia, ktorí si na MUDr. Jána Droppu pamätajú a spomínajú. Spomínajú s úctou, vďakou a láskou.

Narodil sa 4. októbra 1891 v Liptovskom Svätom Mikuláši v meštiansko – priemyselnej rodine garbiara Petra Droppu ako druhý z piatich synov. Po skončení gymnázia v Kežmarku si vybral štúdium medicíny – absolvoval lekársku fakultu v Budapešti. Počas prvej svetovej vojny pôsobil ako vojenský lekár, prevažne v Taliansku. Neskôr praxoval v Prahe. Za svoje celoživotné pôsobisko si však zvolil rodný Liptovský Sv. Mikuláš. V roku 1920 sa oženil s Darinou Hubkovou, stal sa otcom syna a dcéry.

Odborné vedomosti, ale i vládna povaha spôsobili, že sa stal obľúbeným lekárom. Bol vzdelaný všeobecne i odborne – zaujímal sa hlavne o liečbu vnútorných a pľúcnych ochorení.

Jeho osud v istom zmysle predurčila situácia, ku ktorej prišlo okolo roku 1927. Stalo sa, že ho zavolali do obce neďaleko Mikuláša k pôrodu. Prišli po neho večer na saniach, záprah však cestou zaviazol v snehovom záveji. A lekár – nelekár – musel pomáhať pri tlačení saní, aby sa k rodičke dostali načas. Kočiči i lekár sa od námahy spotili, ibaže, keď prišli do domu, kočiči ostal v teplej kuchyni, no lekár bol celú noc s rodičkou – v nevykúrenej izbe. Pôrod skončil dobre. No MUDr. Droppa prechladol a ochorel – diagnóza: zápal srdcového svalu a zápal obličiek. Nasledovala dlhá maródka, ktorú v súlade so svojou

MUDR. JÁN DROPPA

povahou využil na ďalšie sebazvedľovanie. Silou vôle sa vrátil k svojmu povolaniu. V tom čase bol MUDr. Ján Droppa vymenovaný za vedúceho oddelenia nemocnice v Palúdzke, ktorá sa práve rozširovala o nové administratívne budovy i o interné oddelenie – na tie časy na vysokej technickej i odbornej úrovni.

V rokoch 1931-1948 bol riaditeľom tejto nemocnice, pôsobil však aj ako primár interného a pľúcneho oddelenia. Vďaka svojej odbornosti sa stal i hlavným lekárom Okresnej sociálnej poisťovne. Spolupracoval s Československým Červeným krížom, ako aj s Masarykovou Ligou proti tuberkulóze, takže jeho dovolenka mala vyše dvadsať rokov podobu mesačnej služby lekára v detskej ozdravovni Železnô. Keď v polovici tridsiatych rokov 20. storočia vznikol Spolok slovenskej evanjelickej diakonie, stal sa jej stálym spolupracovníkom. Táto inštitúcia so sídlom v Liptovskom Sv. Mikuláši využívala najmä jeho bohaté skúsenosti pri odbornej teoretickej i praktickej príprave jej zdravotných sestier. Spolku všemožne vychádzal v ústrety i ako vedúci lekár a riaditeľ nemocnice.

Na čele nemocnice stál i v čase druhej svetovej vojny. Počas deväť týždňov trvajúcich bojov o mesto si to vyžadovalo okrem iného i zvýšenú mieru odbornej a organizátorskej činnosti. Bolo veľmi nebezpečné žiť v blízkosti frontu, znášať všetky riziká, ktoré hrozili zo strany obidvoch proti sebe bojujúcich armád. Napriek tejto neuveriteľne ťažkej situácii nemocnica v Palúdzke neprestala pracovať. Navyše dokázala zachrániť mnohých bojovníkov proti fašizmu. To všetko vďaka odbornosti a obetavosti lekárov, sestier i mnohých iných, ktorí tu pôsobili na čele s dobre spolupracujúcim tandemom – riaditeľom MUDr. Jánom Droppom a správcom Michalom Mikulášom.

Po oslobodení nastal čas opráv, budovania, ďalšej náročnej riadiacej práce. Lenže neúnavnému lekárovi sa začalo čoraz častejšie pripomínať ochorenie srdca z mladosti. Spočiatku stačilo na pár hodín „vypnúť“, oddýchnuť a mohol sa opäť vrátiť k svojmu povolaniu. Ale 8. marca 1948 srdce odmietlo pracovať definitívne. MUDr. Ján Droppa zomrel vo veku 56 rokov. Stíhol pracovať, stíhol sa obetovať, ale ako to u takýchto ľudí neraz býva, nestíhol napísať svoje spomienky, skúsenosti, zážitky... naozaj by bolo o čom písať. Za všetko, čo vykonal, je namieste nielen uctiť si jeho pamiatku, ale najmä nezabudnúť.

Zo spomienok dcéry Tatiany Hilbertovej, rodenej Droppovej

MUDr. Ján Droppa v spoločnosti spolupracovníkov v areáli mikuláskej nemocnice. 30. roky 20. storočia. Archív MJK

ZO SPOMIENOK SESTRičKY

...len, čo som sa trochu „ohriala“ a udomácnila v mikulášskom Materskom domove diakonis ako kandidátka, boli sme pridelené s niekoľkými vtedy už pomocnými sestrami zariadovať práve otvorený krásny, na švajčiarsky spôsob postavený interno-infekčný pavilón nemocnice. Bolo to v septembri 1937. Tu začínajú moje spomienky na riaditeľa MUDr. Jána Droppu, ktoré trvajú po celý život. Keďže sestier bolo málo, niektoré sme už ako kandidátky začali pracovať na chirurgii, pľúcnom, či internom oddelení ako ošetrovatelky. Na MUDr. Droppu spomínam ako na riaditeľa prisneho, vyžadujúceho dôslednosť, láskavý prístup k pacientom od nás sestier, u pomocného personálu zdôrazňoval zachovávanie čistoty oddelení, či pri donáške stravy... Zároveň však spomínam na jeho odborný a láskavý prístup k pacientom bez rozdielu postavenia – k chudobným i bohatým. Bol humánnym, hlboko veriacim človekom, s ľudským a kresťanským postojom k bližným, plniac prikaz nášho Pána Ježiša Krista: Čokoľvek ste urobili jednému z tých maličkých, mne ste urobili. Aj v časoch mojej mladosti žili okolo nás ľudia v existenčnej núdzi, alebo osamotení – dnes ich nazývame bezdomovcami. Pamätám sa, ako ne-raz takýchto ľudí prichýlil na svoje oddelenie a poskytol im pomoc – nielen v nemoci, ale aj po iných stránkach. A v čase vojny? Pomáhal prenasledovaným bojovníkom proti fašizmu. Pracoval v Slovenskom národnom povstaní. Na oddeleniach nemocnice ubytovával partizánov, odbojárov, ktorých hľadali gestapácke a gardistické hliadky. Viem, že ukrýval napríklad školského inšpektora Miloša Janošku, komunistu Sokola a mnoho iných partizánov, či prenasledovaných. Najčastejšie ich umiestňoval na infekčnom, tam sa totiž vyskytovalo mnoho prípadov týfusu, dokonca i veľmi nebezpečného škrvnitého týfusu. Antibiotiká neboli, liečilo sa len diétou, podpornou liečbou a dôsledným ošetrovaním. Nejednen prípad končil smrťou a Nemci mali pred touto chorobou veľký rešpekt – tak bolo toto oddelenie relatívne najbezpečnejšie. No lekárovi v prípade odhalenia hrozil prinajmenšom koncentrák, v horšom prípade smrť. Toho všetkého si bol vedomý, no pomáhal nezištne, zásoboval liekmi, často i financiami. Aj my, sestry, sme sa snažili byť nápomocné pánovi riaditeľovi – škoda, že sme si tie spomienky nezapísali, veľa už vypadlo z pamäti. Iste by o tých časoch ne-slobody vedel najlepšie rozprávať on sám. No Pán Boh si ho povolal do večnosti predčasne. Bolo to práve v roku 1948, keď nastupovala iná diktatúra... Tí, ktorí ešte dnes na neho pamätajú – spomínajú na neho ako na dobrého človeka, ktorý vedel podať ruku trpiacemu, núdznemu, ako pravý kresťan a demokrat. Patrí sa, aby spomienka na neho bola zachovaná.

–zo spomienok sestry diakonisy–

POVODEŇ 1958

Povodeň na nižnom konci Vrbcice

Archív MJK

Jedna z najväčších živelných pohrôm posledných desaťročí postihla Liptov v roku 1958. 29. júna sa Váh i mnohé jeho prítoky vyliali z brehov. Povodeň pustošila i v Liptovskom Mikuláši. Postihla najmä bývalú Vrbcicu či Palúdzku – lokality v tesnej blízkosti Váhu. V archíve Múzea Janka Kráľa opatrujeme fotografie, ktoré nielen zachytili vyčíňanie vodného živlu, ale sú i dokladom veľkých premien mesta – mnohé z objektov a domov na obrázkoch spred päťdesiatich rokov už nestoja.

Balážovíe dom na Sihoti vo Vrbcici

Archív MJK

Palúdzka

Archív MJK

KTO BY SA S TÝM TRÁPIL, ...

Čo je staré, musí preč...?!

Foto: -lr-

...oprava by vyšla drahšie ako nová stavba! Také slová počuť až hrozivo často. A ešte častejšie nám pred očami miznú svedkovia histórie, doklady umu a zručnosti predkov. Jednoducho staré krásne domy. Naše mesto nie je výnimkou. V tom, čo drasticky načali budovateľské socialistické asanácie (zmizla Vrbica, obidva Huštáky, časť Štúrovej ulice sa premenila na obchodný dom a Mierové námestie...), pokračuje kapitalistický stavebný boom, neriadený ničím, len trhovým mechanizmom, túžbou po zisku, úsudkom vlastníka, ktorý si predsa môže so svojím majetkom a na svojich pozemkoch robiť, čo uzná za vhodné... Iste, dôvodov, prečo zbúrať a neopraviť, prípadne zdevastovať tak, že z budovy zostanú v lepšom prípade len obvodové múry, sa vždy nájde dosť – statika, iná plánovaná funkcia, neúmerne finančné náklady na opravu. A dôvod, prečo zachovať dušu domu býva väčšinou len jeden – cit pre krásu a úcta k minulosti. Kde to žijem..? V múzeu? Vraj, keby všetci tak rozmýšľali, tak sme ešte v stredoveku. Možno áno, ale... Predstavujem si, že bohatý majiteľ, investor a ich architekt videli oveľa viac pamiatok a upravených mestečiek všelikde vo svete. Kde si chránia nielen kostoly a centrá miest, ale i staré fabriky, drobnú architektúru. A tam, kde pamiatky nemajú alebo

o ne prišli, postavajú ich verné kópie. U nás – investor, či architekt príde zo sveta domov a rozhodne – asanovať, prípadne totálne prestavať. Budova stojí v ceste stavbe nového nákupného centra! Naozaj ich máme ešte málo? Pre koho ich treba – pre turistov? Tí k nám nechodia za nákupmi. Všetky bedekre dávajú predsa dôraz na našu prírodu a pamiatky. Keď obchody pre nich, tak „retrokrámiky“ plné suvenírov a originálnych kvalitných domácich výrobkov, napríklad aj potravín. A na tie sú tie naše „domy na spadnutie“ po citlivej rekonštrukcii ako stvorené. Veľké obchodné centrá, kde môžu domáci i návštevníci mesta pohodlne doplniť bežné zásoby, sú už na každom kroku, v centre i mimo neho.

Teplá zima umožnila aj tento rok stavebníkom pracovať v plnom tempe. Pred očami nám mizne, či sa mení starý biskupský úrad na Bellovej ulici – hydraulické zbjíjačky zničili za pár hodín krásnymi štukami vyzdobené okná aj s časťami múrov – to, čo zhruba pred storočím pomaličky a s citom vystavali v celom Uhorsku známi liptovskí staviteľia a murári... Aj zvláštna stavba, ktorú si mnohí pamätáme ako Dom zeleniny (v minulosti bola súčasťou vrbického Mikovie veľkostatku) padla. S obavami chodím okolo Stodolovského domu na bývalom Vyšnom Huštáku – ako dopadne miesto narodenia fyzika svetového mena Aurela Stodolu? Pamätná tabuľa s odlomenými roškami už leží v múzeu – bude ju kam vrátiť?

Z Mikuláša práve mizne ďalšia originálna budova. Asanácia bývalého Domu zeleniny.

Foto: -lr-

Premena budovy na Bellovej ulici.

Foto: -lr-

Už počujem, že v minulosti sa žiť nedá, treba hľadiť dopredu. Nuž hľadím dopredu a vidím deti, ktoré „...vedia len memorovať a chýba im tvorivé myslenie, či historické vedomie...“. Nečudujem sa, veď okolo seba nevidia už takmer nič, čo by prirodzene a bez vstupných poplatkov spájalo súčasnosť s minulosťou. A ešte viac dopredu – deti sa menia na dospelákov, ktorí budujú ďalšie nákupné centrá, likvidujú zvyšky zvyškov starých domov, pália stromy, ohradzujú svoje majetky obrovskými plotmi. A všetci sa máme vďaka tomuto kolobehu lepšie a lepšie. Naozaj? Tu pravdepodobne nepomôže akákoľvek reforma systému, reformovať musíme čosi v nás. Pre mnohé pamiatky je už dnes neskoro.

Dokončenie na str. 15

...ALEBO PREDSA LEN?

Jeden príklad, že veci sa dajú riešiť aj inak, citlivo, so zmyslom pre maličkosti. Po poslednej rekonštrukcii odkryli a zachovali zvyšky starých nápisov na budove reštaurácie pri železničnej stanici. Maličkosť? Len navonok, takto zrekonštruovaná fasáda je prejavom nevšednej citlivosti toho, kto ju navrhol i toho, kto súhlasil. Lubica Rybárska

Citlivo zrekonštruovaná fasáda.

Foto: –/r–

PRIBUDLO NÁM DO ZBIEROK KNIŽNICA MUDR. PAVLA STRAUSSA

Pri Múzeu Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši pracuje od roku 2003 Spolok priateľov MUDr. Pavla Straussa, lekára, mysliteľa a spisovateľa. Vďaka neúnavnej snahe Ing. Jozefa Šišilu a PhDr. Ľubomíra Rašiho a s ich veľkou pomocou sa do Múzea Janka Kráľa dostala formou daru od syna MUDr. Jozefa Straussa a jeho manželky Zuzany osobná knižnica MUDr. Pavla Straussa s 1129 knihami a zariadenie pracovne. Osobná knižnica MUDr. Pavla Straussa je ukážkou jeho širokého záujmu a jazykovej zdatnosti. V nemčine čítal, písal a rozprával rovnako dobre ako v slovenčine. Nechýbajú knihy v jazyku anglickom, francúzskom, maďarskom, českom i ruskom, skvelá zbierka kníh o umení a umelcoch, divadelné hry, séria básnických zbierok rôznych autorov, historická spisba z rôznych období, beletria, slovníky, encyklopédie, bibliografie, biografie i vysoko odborné knihy z lekárstva, hlavne z chirurgie v jazyku anglickom, nemeckom, českom, slovenskom. Osobitnú časť skvelej knižnice tvoria diela náboženského charakteru – sú to biblie, diela z dogmatiky, christológie, praktickej teológie, rozjímania, romány v náboženskom duchu, duchovné piesne, spevníky, náboženská hudba, kázne a ďalšie. Sú v slovenčine, češtine, nemčine, francúzštine a angličtine. Po odbornom spracovaní budú uložené v depozite, prípadne použité pri tvorbe novej expozície.

Mgr. Anna Šmelková

BLAHOŽELÁME

Pani Hrabinská a hurtovnica.

Foto –/r–

Aj tohtoročné jubileum našej mikulášskej rezbárky Márie Hrabinskej sa nesie v znamení osmičiek. Stále tvorí, pracuje a jej tempu často nestačia ani mnohí mladší. V máji, pri príležitosti Medzinárodného dňa múzeí a galérií, zhotovila pre radosť detí a pre obohatenie našej expozície v Rázusovie dome – hurtovnicu. Tak voľakedy v starej Vrbici volali jednoduchý vozíček, na ktorom sa vozili deti po hrkotavých cestách, či po lúčkach popri Váhu. Aj keď je pani Hrabinská rodáčka z Moravskej Bystřice pod Lopeníkem, vyrástla vo Vrbici a vo svojej rezbárskej tvorbe zhmotnila výjavy zo života ľudí, tak ako si ich pamätá zo svojho vrbického detstva. Ďakujeme za dlhoročnú spoluprácu a želáme veľa zdravia, síl, pohody i nové drevné inšpirácie a nápady.

ĎAKUJEME

Múzejné starinky 2008 štedro podporili
pani Nad'a Micherová z Bratislavy
a pán Milan Uhrík z Levíc

Úprimná vďaka za pomoc a trvalý záujem o našu prácu

Z HISTÓRIE ŠESŤDESIATICH ROČNÍKOV MEDZINÁRODNÉHO TATRANSKÉHO SLALOMU NA FOTOGRAFIÁCH SILVESTRA ŠTRICA

Silvester Štric bol fotografom premien Liptova, fotografom športových udalostí... a snáď v najväčšom zastúpení vodného slalomu – športu, ktorý Liptovu a Liptovskému Mikulášu priniesol mnohé úspechy i olympijských víťazov.

Tatranský vodný slalom, Podbanské, 1966. Na trati Rázus – Rajník. Foto: Silvester Štric

Keď Silvester Štric v roku 1960 prišiel do Liptovského Mikuláša, mal už Tatranský slalom prvé desaťročie za sebou. Vodní slalomári súťažili striedavo na vodách Belej, či Váhu

Výstavba areálu vodného slalomu, 1977. Foto: Silvester Štric

a náročný krásny šport sa dostával vďaka úsiliu mnohých nadšencov čoraz viac do povedomia ľudí. Postupne k popularite vodného slalomu prispievali i fotografie či novinové správy Silvestra Štrica. Neúnavne fotil, písal a posielal do športových redakcií výsledky zápolení z najrôznejších športových podujatí. Vo svojich aktivitách neustal, a tak sa jeho domáci archív stal zároveň akousi fotokronikou najmä mikulášskeho športu. Plánoval ju predstaviť na širšie zameranej výstave, no osud mu už nedoprial vybrať a usporiadať obrázky podľa svojich predstáv. Na podnet mikulášskeho Kanoe Tatra klubu bol však v Múzeu Janka Kráľa verejnosti v máji 2008 sprístupnený výber autor-ských fotografií pod názvom Z histórie šesťdesiatich ročníkov Medzinárodného Tatranského slalomu na fotografiách Silvestra Štrica. Na päťdesiatich čiernobielych a vyše tridsiatich fareb-

Cibákovci – reprezentanti Československa. Foto: Silvester Štric

ných snímkach sa tak vo výstavnej sieni múzea premietlo niekoľko desaťročí a zároveň etáp vývoja najstarších vodnoslalomových pretekov nielen na Slovensku, ale bez prerušenia dokonca najstarších na svete. Z fotografií dýcha mokrá atmosféra, pretekárske, organizačné a budovateľské zanievanie i radosť z úspechov, víťazstiev, prekračovania hraníc výkonnostných i tých geografických. A tak na stupňoch víťazov posledného Silvestrom Štricom zdokumentovaného ročníka Tatranského vodného slalomu z roku 2007 stoja v nejednom prípade aktuálni olympijskí víťazi či medailisti.

–Pr–

Silvester Štric sa narodil 23. októbra 1924 v Sklenom, okres Turčianske Teplice. V roku 1944 absolvoval obchodnú akadémiu. V roku 1970 ukončil Inštitút potravinárskeho priemyslu. Pracoval ako obchodník, neskôr v Stredoslovenských konzervárňach a liehovaroch v Liptovskom Mikuláši, v nových spoločenských podmienkach pôsobil ako podnikateľ. V mladosti aktívne športoval, venoval sa najmä atletike a futbalu. Športu zostal verný i naďalej – uplatnil sa ako funkcionár, organizátor, športový publicista a fotograf.

Športové fotografie tvoria významnú súčasť jeho tvorby. Nechýbal ani pri vodáckych slalomových tratiach. Sviatkom býval každoročne Medzinárodný tatranský slalom. Silvester Štric už od šesťdesiatych rokov spolupracoval s mikulášskymi vodákmi, v deväťdesiatych rokoch bol i predsedom klubu. Jubilejného 60. ročníka Medzinárodného tatranského slalomu sa už nedočkal. Zomrel 12. apríla 2008.

